

ЗУРЛА И ТАПАН – ЗВУЧНА АСОЦИЈАЦИЈА ОД МИНАТОТО ВО ТРАДИЦИОНАЛНИ И ВО СОВРЕМЕНИ КОНТЕКСТИ

Горанчо Ангелов

Музичка академија, Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Дата на прием: 05.12.2022 г.

Апстракт: Имајќи ја предвид општата глобализација и различните влијанија во секоја сфера од човековото живеење, треба да се земе предвид фактот дека оваа глобализација не ја одминала и македонската музичка инструментална и вокална традиција. Со самото тоа што во најголем дел музичката традиција веќе одамна ја има напуштено својата природна средина, таа треба да се согледа и во своите современи контексти, односно каде, во кои моменти и во која форма од човековото живеење е присутна.

Во овој текст, нашето истражување ќе биде фокусирано на зурлациската музика, која несомнено и во 21 век зазема значајно место во различни контексти. Истовременото свирење на две зурли и еден или два тапани е специфика на зурлациската музика, која, со векови, го задржала својот карактеристичен звучен тембр. Оваа уникатна звучна и визуелна содржина и во денешно време е присутна во својата традиционална појава, но сè поприсутна е појавата на напуштање на традиционално воспоставената форма на употреба на зурлата и на тапанот и тие се среќаваат како дел од оркестри со современи инструменти. Зурлациската музика, односно зурлите и тапаните можат да се слушнат и на многубројни аудиозаписи и на различни медиуми, каде што се чува оваа музика во традиционална и во нетрадиционална форма. Оваа појава ќе ја опфатиме во зададената тема согледувајќи ги инструментите зурла и тапан како носители на зурлациско-тапанциската музика во денешни услови кога нивната функција е со нивната звучна и визуелна појава да внесат дел од постарата традиција во современото, односно, на некој настан, во 21 век да внесат дел од традиционалната музика и од инструментите, кои во минатото биле главни музички двигатели.

Клучни зборови: зурла, тапан, зурлациска музика, традиција

Претстојното истражување поврзано со традиционалните и со современите контексти на употреба на зурлата и на тапанот обединува сознанија објавени во публикации од домашни и од странски истражувачи поврзани со употребата на зурлациската музика и слични теренски истражувања спроведени во периодот од 2010 до 2021 год. Основна цел на трудот е да направиме паралела на употребата на зурлата и тапанот во минатото и денес, и да ги согледаме настанатите промени во контекстите во кои зурлациската музика била или сè уште е присутна. Свирачите, со своите инструменти, како носители на инструменталната традиција се оние што ја пренесуваат, ја создаваат и ја зачувуваат музиката, која, во зависност од настанот на кој учествуваат, има своја намена и функција. Во контекст на намената и на функцијата на музичките инструменти, Андријана Гојковиќ вели дека

има малку моменти во животот на човекот во кои, на некој начин, не учествуваат музичките инструменти, па тие, токму поради таа многострана употреба се присутни во целиот животен циклус. Гојковиќ издвојува неколку функции, кои се тесно поврзани со самиот инструмент и вели дека тој може да има чисто музичка функција, религиозна, магиско-ритуална и практична функција (Gojković 1994: 100). Според нашите истражувања, во денешно време (во 21 век), музичката и практичната функција на музичките инструменти, вклучително и на зурлата и на тапанот, е задржана како и во минатото, додека религиозната и магиско-ритуалната функција е послабо изразена, но не е исчезната.

Музиката, како невидлива и неопиплива материја и производ на нераскинливата врска меѓу свирачот и инструментот, продира до слушателите и ги оплеменува бројните настани, кои се дел од човековото живеење. Ова се однесува и на зурлациската музика, којашто, со својот карактеристичен и препознатлив звучен тембр формиран од продорниот звук на зурлите и на тапаните, е своевиден звучен маркер на: празничност, веселба, оро и придружник на бројни обреди во семејниот циклус и за време на верски празнувања.¹ Имајќи ја предвид мултиетничноста на РС Македонија и различната религиска припадност на етничките групи (христијанска и муслиманска), можеме да кажеме дека во 21 век зурлациската музика повеќе или помалку е прифатена од речиси сите етнички групи.

Како свирачи на зурла и на тапан во зурлациските состави и во минатото и денес доминираат припадниците на ромската етничка заедница, на што укажуваат бројни извори (Ђорђевиќ 1910: 77; Ђорђевиќ 1926: 385; Širola 1932: 54; Кличкова и Георгиева 1965: 121; Кауфман 1970: 88; Поповски 1972: 100–101; Hoerburger 1976: 31, 37; Hoerburger 1986: 252; Gojković 1989: 210; Арбатски 1999: 15; Павловиќ 1928: 327; Фирфов 1947: 6; Маркл 1968: 121; Димовски 1974: 16; Rice 1982: 126; Линин 1986: 110–111; Линин 1999: 303; Koenig & Seeman 2015: 11, 20; Ангелов 2016: 67–79), а се потврди и од нашите теренски истражувања. Во поглед на религиската припадност, најголем дел од свирачите Роми и во минатото, и денес, се со муслиманска вероисповед.

Практиката на зурла најмногу да свират Роми не го ограничува аудиториумот како краен слушател на музиката, така што овие свирачи се присутни во различни моменти кај етнички групи со христијанска и со муслиманска вероисповед. Способноста на Ромите зурлации да ги совладаат и да ги свират мелодиите што се бараат од различните етнички групи и да ја свират музиката на оној на кого му свират, им

¹ Кога ќе се спомене зурлациска музика, е неминовно да споменеме дека тоа се однесува и на инструментите и на свирачите, кои се извори на зурлациската музика.

овозможила тие со векови да бидат стожер на зурлациско-тапанциската традиција во РС Македонија. Несомнено, овие вештини им овозможиле да бидат музичка придружба на бројни настани од животниот циклус на луѓето, векови наназад, па сè до денес.

Воспоставената практика на зурли и на тапани да свират само Роми се менува при крајот на 20 век и трае сè до денес кога во практика се среќаваат инструменталисти на зурли и на тапани од македонската етничка група со христијанска вероисповед, а има одреден број и на зурлации и на тапанции од албанската етничка група со муслиманска вероисповед. Во практика се среќаваат зурлациски групи составени од припадници на една етничка група (Роми, Македонци, Албанци), но егзистираат и мешани зурлациски групи во однос на етничката припадност. Без разлика на нивниот етнички состав, сите поединци и зурлациски групи имаат своја улога во одржувањето и во пренесувањето на оваа инструментална традиција преку нивното учество во традиционалните и во современите контексти.

Традиционални контексти

Традиционалните контексти ги согледуваме преку призмата на употреба на зурлациската музика на настани на кои зурлата и тапанот биле музичка придружба во различните семејни или календарски контексти и имале своја улога во практикувањето на одредени обреди во минатото, а кои се задржале и до денес. Реалноста дека зурлациската музика ја нема онаа главна движечка музичка улога во различните семејни и календарски контексти, која се должи на навлегувањето на други инструменти и состави од современи нетрадиционални инструменти, е очигледна, но во секој случај зурлата и тапанот се многу присутни, а според нашите истражувања, тие се доволно застапени како инструменти, кои имаат старо потекло.

Присуството на зурлациско-тапанциската музика во различни моменти во животот на населението во РС Македонија е забележано од бројни автори. Зборувајќи за зурлата, како инструмент со уникатен тон и моќен звук, бугарскиот етномузиколог Венцислав Димов вели дека на Балканот овој инструмент постои и денес како што постоел пред милениуми во целиот свет и претставува музички симбол на прослави и голема публика (Dimov 2007: 151). Зурлациско-тапанциската музика е неизоставна на настани, како што се: свадби, собири, слави, сунет (Земон 2005: 147); христијански или муслимански празници, како што се: Велигден, Ѓурѓовден, Водици, Божик, Бајрам и сл. (Мамудоски 1996: 246); на христијански свадби (Смаќоски 1986: 166; Домазетовски 1986: 139). Александар Линин укажува дека зурлациите најчесто настапувале за време на свадби и на селски празници. На празнични денови, особено по селата, зурлациските состави оделе од куќа на куќа, честитајќи го празникот. Околу пладне, откако ќе го обиколеле селото, настанува

игранка на сретсело. Линин забележува дека групите составени од две зурли и тапани се делеле по двајца, по што од две спротивни страни на селото ги обиколувале куќите. Обиколувањето траело сè додека не се сретнеле двете групи на сретсело и траело до ручек, а потоа на средината на селото се играло оро. Во Малешевско било обичај за време на некој празник, најчесто на слава на селото, зурлациско-тапанциските групи да одат од куќа на куќа, со што им го честитале празникот на домаќините (Линин 1986: 110, 122; Линин 1999: 303). И од нашите истражувања заклучуваме дека зурлациската музика и во минатото и денес имала и има посебна улога во свадбениот циклус и во обредите, кои се практикуваат во текот на одвивањето на свадбата, без разлика кај која етничка група се свири. Зурлациите и во минатото и денес ги исполнувале и ги исполнуваат песните и ората, кои се карактеристични за одредено поднебје и кои се бараат од различните етникуми. Рубин Земон вели дека свадбените обичаи, коишто, на некој начин, се нераскинливо поврзани со зурлациско-тапанциските тајфи, се разликуваат во зависност од: пределот, етничката припадност и религијата (Земон 2005: 147). Во своите истражувања Земон бележи дека во Дебарско-мијачката Област, до ден денес важи правилото дека не може да се земе невеста без *џојан* (Земон 2005: 147). Како надолнување на оваа констатација, Феликс Хоербургер забележува дека во Југославија (СР Македонија) и во Грција постои пословица која гласи: „Свадба без музика на зурла и тапан не може да се замисли“ (Hoerburger 1986: 253).

Зурлациската музика, покрај во свадбениот циклус и на верските празници, била присутна и за време на работа. Александар Линин вели дека имало случаи кога зурлациската музика била присутна и за време на жетва, како на пример во радовишкиот и во струмичкиот крај. Овие состави свиреле кога работниците правеле пауза од работа (Линин 1986: 110, 122).

Во нашите истражувања спроведени во втората деценија од 21 век регистриравме присуство на зурлациска музика во својата традиционална форма на: свадби, сунет (сунет-свадба), верски празници и во текот на одржувањето на пеливански борби. Зурлациска група од Струмица составена од три зурли и еден тапан свиреше на ромска свадба во Штип (Сл. 1).

Сл. 1: Зурлациско-тапанциската група на Садик Сулејманов од Струмица свири на ромска свадба во Штип (сопствена архива на авторот, 2015 г.)

Истата зурлациска група свиреше во текот на прославувањето по повод сунетисувањето на дете од ромска националност. Во текот на нивното свирење тие добиваа бакшиш од присутните гости (Сл. 2).

Сл. 2: Зурлациска музика за време на сунет-свадба во Делчево (сопствена архива на авторот, 2014 г.)

Имавме можност да снимиме зурлации и тапанции од Скопје со христијанска вероисповед, кои придружуваа игроорци што го изведуваа машкото оро „Тешкото“ за време на христијанска свадба. Улогата на овие зурлации и игроорци беше да внесат традиционални елементи во текот на одвивањето на христијанска свадба (Сл. 3 и 4).

Сл. 3: Скопски зурлации придружуваат играорци (сопствена архива на авторот, Скопје, 2018 г.)

Сл. 4: Играорци го презентираат орото „Тешкото“, во Скопје (сопствена архива на авторот, 2018 г.)

Зурлациските групи биле музичка придружба и на организираните игри под маски и придружба на русалиските групи, обичаи што му припаѓаат на зимскиот циклус на календарски празници. Обичаите со игри под маски и русалиите се истражувани од неколкумина автори, кои даваат драгоцен информации за овие древни обичаи и игри. Овие групи биле составени исклучиво од мажи, поради што и самите обичаи и игри се класифицираат како машки игри. Маскираните групи и русалиите, преку обичаите и игрите што ги изведувале, во минатото имале значајна функција во животот на заедниците од чија страна биле практикувани. Вера Кличкова вели дека игрите под маски биле познати во сите региони на РС Македонија, со тоа што се именувале различно, и бележи неколку термини за овие групи, кои, во некои региони, се нарекуваат василичари, сурвари; во Скопско се нарекуваат џамалари; во Тиквешијата се

нарекуваат цаламари; во Прилепско и Битолско – бабари, а во Егејска Македонија – ешкари (Кличкова 1960: 232–233). Сима Тројановиќ вели дека цамаларите во Битолско се нарекуваат бабари и сите се придружувани од зурла и од тапани (Тројановиќ 1935: 197). Во некои региони, овие игри и обичаи се задржани и во денешно време и претставуваат реминисценција на минатото. Ние имавме можност да регистрираме игри под маски (сурвари) придружувани од зурлациска група од Струмица составена од три зурли и еден тапан за време на празнувањето на христијанскиот празник Василица во делчевското село Свегор (Сл. 5).

Сл. 5: Сурвари придружени од зурли и од тапан во с. Свегор, Делчевско (сопствена архива на авторот, 2016 г.)

Русалиските обичаи во РС Македонија се практикувале во Гевгелиско-струмичкиот Регион, каде што и до ден-денес се негуваат како културно наследство од страна на фолклорни групи.² Терминот *русалија* се однесува пред сè на русалиски обичај односно, русалиски обичаи, кои свечено се прават од Божик до Водици (Богојавление). Терминот *русалија* се однесува и на русалиските игри и најпосле, и на русалиските играчи (Павловиќ 1928: 330; Јанковиќ 1939: 21; Јанковиќ 1948: 185). Пишувајќи за русалиските обичаи во Гевгелиско, Вера Кличкова вели дека овие обичаи се поврзани со зимските празнувања, кои им се посветени на обредните огнови и на култот на мртвите. Тие се одржуваат за време на некрстените денови, таканаречени *самовилски денови*, кои се празнуваат од 7 до 19 јануари, по христијанскиот празник Божик, до Водици. Овие обичаи биле проследени со многу убави и интересни игри, кои не се ништо друго, туку ритуални игри што се практикувале уште од времето на паганството. Првобитно тие имале

² Најрепрезентативна фолклорна група на русалиските обичаи е здружението „Русалии“ од селото Секирник, Струмичко, кои имаат редовни настапи на разни фестивали во земјата и во светот, каде што презентираат дел од овие обичаи. Секако, овие игри се застапени во репертоарот и на Државниот ансамбл за народни песни и ора „Танец“ и во останати аматерски фолклорни друштва.

магиски карактер: да му се обезбеди плодност, здравје и среќа на човекот и на неговиот добиток. Покрај тоа, тие се изведувале и за да се изгонат или да се смислуваат разните духови што управувале во некрстените денови (Кличкова 1969: 377). Музичката придружба на русалиските игри била составена од гајда или зурли и од тапан (Павловиќ 1928: 330; Јанковиќ 1939: 27; Јанковиќ 1948: 190; Димовски 1974а: 165; Џимревски 1996: 3; Козаров 2011: 36; Koenig & Seeman 2015: 31).

Во денешно време русалиските обичаи во РС Македонија претставуваат културно наследство задржано во Гевгелиско-струмичкиот Регион. Реконструкциите на дел од русалиските игри можат да се проследат на фолклорните фестивали на кои се презентира изворен фолклор, каде што тие предизвикуваат големо внимание кај присутниот аудиториум. Во секој случај, овие обичаи можеби го изгубиле нивното значење што го имале во минатото, но можноста на сцена да се проследат дел од овие синкретични содржини, суптилно укажува на значењето што го имале за луѓето во минатото. Во функција на зачувување на овие игри и обичаи од 2010 година наваму, на 28 август, во струмичкото село Секирник, се одржуваат средби на русалии на кои учествуваат русалиски групи од РС Македонија и Р Бугарија. Овие русалиски групи се придружуваат со зурлациска музика (Сл. 6, 7 и 8).

Сл. 6 и 7: Русалии од русалиска група од с. Секирник (сопствена архива на авторот, с. Секирник, 2014 г.)

Сл. 8: Зурлациска група како придружба на русалиска група од с. Секирник, Струмичко, на фестивалот „Тодорица“, Свети Николе (сопствена архива на авторот, 19.3.2016 г.)

За време на чествувањето на христијанскиот празник Голема Богородица (Успение на Пресвета Богородица) во околината на Берово, регистриравме зурлациска група од Берово составена од три зурли и два тапани. Зурлаците беа повикувани од луѓето, на кои им свиреа по неколку песни и ора, а имаше момент кога се играше оро од страна на поголема група луѓе. Ова оро се одвиваше на посебно место предвидено за поголема група луѓе, при што учесниците на оро то ги истакнуваа своите способности за играње (Сл. 9).

Сл. 9: Беровски зурлаци свират за време на празникот Голема Богородица (сопствена архива на авторот, Берово, 2014 г.)

Во струмичкото село Пиперово, за време на верскиот празник Ѓурѓовден, снимивме зурлациска група од Радовиш, составена од две зурли и еден тапан. Оваа група беше ангажирана и платена од жителите на селото музички да ги проследат трките, кои беа организирани во чест на празникот. Бидејќи ова беше празник на целото село, по завршувањето на конкретниот настан, свирачите продолжија да свират

од куќа на куќа, а нивната музика беше наградувана со бакшиш од страна на домаќините и на нивните гости (Сл. 10).

Сл. 10: Зурлациска група од Радовиш свири на празникот Ѓурѓовден во с. Пиперово, Струмичко (сопствена архива на авторот, 2009 г.)

Имавме можност да снимиме зурлациска група, која свиреше во Штип на празникот Св. 40 маченици (Четр'се), празник што се празнува на 22 март. На овој ден населението од Штип се искачува на ближниот рид – на тврдината Исар. Искачувајќи се нагоре кон врвот, луѓето се поздравуваат со четириесет луѓе. Младите луѓе, по пристигнувањето на врвот од ридот, фрлаат 39 каменчиња во правец на реката Брегалница, а четириесеттиот го задржуваат за себе. Според народното верување, четириесеттиот камен вечерта го ставаат под перница за да сонуваат со кого ќе се оженат/ќе се омажат. Зурлациите ни кажаа дека тие дошле да свират самоиницијативно и како што велат, за здравје (Сл. 11).³

³ Зурлациската група ја сочинуваа две зурли и еден тапан, од кои, едниот зурлација беше од Велес, а другиот зурлација и тапанџија – од Радовиш.

Сл. 11: Радовишки зурлаци свират на Исарот во Штип за време на празникот Св. 40 маченици (сопствена архива на авторот, 2011 г.)

Зурлациската музика до ден-денес е присутна и за време на одржување на пеливанските натпревари во борење (Ѓуреш), традицијата со спортски карактер, која, на просторите на Балканот и во РС Македонија, се практикува многу одамна, а е задржана до денес. На овие пеливански натпревари во минатото учествувало исклучиво турското население со муслиманска вероисповед, но во поново време учествуваат и пеливани со христијанска вероисповед. Овие борби се организираат како самостоен настан, надвор од празнични контексти, но и во рамките на семејните контексти, по нарачка на домаќините (сунет, свадба), а и за време на верските празници, најчесто празници од пролетниот и од летниот циклус кога природните услови овозможуваат да се изведуваат овие борби, борби што се одржуваат на отворен простор. Кога се поврзани со верски празници, се одржуваат на денот на празникот. Зурлата, тапанот и свирачите биле неизоставни во текот на одвивањето на овие натпревари. Различните етапи во текот на борењето, како што се: подготвувањето на борачите, текот на борбите и прогласувањето на победниците, се проследени со зурлациски мелодии, кои се прилагодуваат на моментот (Џимревски 2000: 39–55; Angelov 2016: 99–106). Ние имавме можност да присуствуваме на неколку организирани пеливански натпревари на кои беа присутни зурлациски групи (Сл. 12 и 13).

Сл. 12: Радовишки зурлации за време на пеливанско борење во с.
Чалакли, Валандовско
(сопствена архива на авторот, 09.05.2015 г.)

Сл. 13: Велешки зурлации за време на пеливански борби во општина
Лозово
(сопствена архива на авторот, 07.05.2019 г.)

Пеливански натпревари проследивме по повод сунетисувањето на две братчиња од албанска националност во кичевското село Шутово. На овој настан свиреа три зурлациски групи, две од Кичево и една од Тетово. Кичевските зурлации свиреа на јарамкаба-зурли (две зурли и еден тапан), додека тетовските зурлации свиреа на каба-зурли (три зурли и два тапани). Во текот на оваа сунет-свадба беа организирани и пеливански борби во чест на сунетисувањето на детето (Сл. 14 и 15).

Сл. 14: Зурлациско-тапанциска група од Кичево со јарамкаба-зурли свири на пеливански борби одржани во чест на сунетисување на албански деца, с. Шутово, Кичевско (сопствена архива на авторот, 06.08.2012 г.)

Сл. 15: Зурлациско-тапанциска група од Тетово со каба-зурли свири на пеливански борби одржани во чест на сунетисување на албански деца, с. Шутово, Кичевско (сопствена архива на авторот, 06.08.2012 г.)

Како исклучок од она што беше укажано повеќе пати, дека зурлациската музика служи за веселба, бележиме и еден сегмент во семејната традиција, каде што зурлациската музика е присутна и за време на еден обичај, кој реално не можеме да го дефинираме како обичај за веселба. Станува збор за обичајот „канење на мртвите“, обичај што е дел од свадбениот циклус во Мијачкиот Регион. Овој обичај се изведувал пред да се оди по невестата, обичај што опфаќа одење на

младоженецот на гробишта, рано наутро на денот кога е главната свадба (на главниот ден на свадбата), обичај што е проследен со зурлациска музика (Јанковиќ 1948: 48; Кличкова и Георгиева 1965: 133–134; Земон 2005: 126; Цимревски 2001: 533–534). За овој обичај немаме информации дека се практикувал во други региони од РС Македонија. Денес овој обичај може да се види за време на реконструкцијата на свадбениот циклус во рамките на манифестацијата „Галичка свадба“, која се одржува за време на христијанскиот верски празник Петровден.⁴

Современи контексти

Зурлата и тапанот и зурлациско-тапанциската музика, покрај намалената употреба во традиционалните контексти, претставуваат своевиден звучен симбол и во современите контексти. Овие современи контексти подразбираат употреба и присуство на зурлата, на тапанот и на зурлациската музика во поразлични контексти од традиционалните, контексти што се наметнале од современиот начин на живеење и од делумно практикување на традицијата. Освен во семејните и во празничните контексти, зурлациската музика е присутна и за време на: одржување на спортски натпревари, пречекување на спортисти, веселби во кафеани, на концерти и на различни медиуми. Секако дека ова не ја нарушува традиционалноста на инструментите и на музиката, но во секој случај отстапува од претходноопфатените традиционални контексти на употреба. Присуството на зурлата во современите контексти на некој начин значи и одредена ревитализација на старата музика, која е разбирливо дека придобива нови моменти прилагодени на современите барања, но во никој случај инструментот и музиката не го губат епитетот на носители на старата музичка инструментална традиција. Непроменетите физички карактеристики на зурлата и тапанот со карактеристичниот звучен тембр, без разлика каде ќе се појават, претставуваат звучна и визуелна асоцијација на минатото.

Ако, во минатото, можноста да се слушне зурлациската музика била само преку непосредно присуство, денес зурлата може да се слушне на сцена на бројни фолклорни фестивали и на концерти. Феликс Хоербургер вели дека во југословенска Македонија, играњето – како фолклорно шоу на сцената со стилизирани народни ора, придружени со зурла и со тапан од Циганите е присутно одамна (Hoerburger 1976: 41). Зурлациските групи учествуваат на разни фестивали и натпревари во РС Македонија и надвор од неа, каде што ја промовираат и популаризираат автентичната зурлациска музика. Зурлациските групи настапуваат

⁴ Реконструкцијата на обичајот „Канење на мртвите“ во рамките на манифестацијата „Галичка свадба“ е пример кога практикувањето на обичајот е во функција на туризмот и на популаризација пред публика и пред медиуми и го напушта неговото вистинско значење како што било во минатото.

Горанчо Ангелов – Зурла и шайан – звучна асоцијација од минато...

самостојно или како дел од ансамбли, кои го негуваат изворниот музички и игроен фолклор (Сл. 16 и 17).

Сл. 16: Скопски зурлаци на фестивалот „Тодорица“ (сопствена архива на авторот, Свети Николе, 19.03.2016 г.)

Сл. 17: Ансамбл од с. Чегране придружен со каба-зурли и тапан на фестивалот „Тодорица“ (сопствена архива на авторот, Свети Николе, 2013 г.).

Можноста зурлациската музика да прозвучи на фестивалите и на културните манифестации во РС Македонија и надвор од неа, придонесува, во поново време, овие поттиснати инструменти, со нивниот исконски звук, непосредно да се доближат до бројни љубители на фолклорната музика. Тие најчесто го изведуваат локалниот репертоар на регионот од кој доаѓаат или го претставуваат, репертоар што се свирел во минатото или репертоар што е прилагоден и е адаптиран за сценска изведба. Боривоје Џимревски вели дека составите од народни инструменти, меѓу кои и зурлациските, што биле дел од ансамблите и

од културно-уметничките друштва кои ја негувале изворната музика, голема афирмација постигнале во повоениот период кога, овие инструменти, можеле да се видат во различни ситуации.⁵ Во овој повоен период, главните настапи на народните оркестри биле поврзани со: свечени прослави, приредување концерти за младински работнички бригади, пуштање во работа на некој објект, гранични средби, фестивали, смотри и јавни концерти (Џимревски 2006: 363). Зурлациска формација од самото основање до денес, егзистира и во Државниот ансамбл за народни песни и ора „Танец“ во Скопје. Зурлите имавме можност да ги видиме на културни манифестации на кои се претставуваат свадбените обичаи во минатото. Зурлите и тапаните се присутни за време на одржувањето на „Галичката свадба“, која, како воспоставена културна манифестација, долги години се одржува во селото Галичник на христијанскиот празник Петровден (12 јули). На оваа манифестација, најчесто, свирачите на зурли и на тапани се од Дебар.

Во 2014 година на оваа манифестација се правеа две свадби и свиреа две зурлациски групи со јарамкаба-зурли од Дебар. Едната група беше составена од три зурли и од три тапани, а другата – од две зурли и два тапани (Сл. 18).

Сл. 18: Зурлациско-тапанциска група на „Галичка свадба“
(сопствена архива на авторот, 13.7.2014 г.)

На културната манифестација „Пијанечко-малешевска свадба“, која неколку години се одржува во Делчево и која претставуваше реконструкција на поранешните пијанечко-малешевски свадби,

⁵ Период по завршувањето на Втората светска војна.

забележавме зурлациска група од Берово, која свиреше во текот на свечениот ручек, составена од две зурли и два тапани (Сл. 19).

Сл. 19: Зурлациска група од Берово свира на ручек на „Пијанечко-малешевската свадба“
(сопствена архива на авторот, 2014 г.)

Зурлата многу често се употребува од страна на авторите и на аранжерите на новосоздадени песни, базирани на традиционалната музика, особено во песните со свадбарска и со патриотска тематика, со намера, препознатливиот интензитет и тембр на зурлата кај слушателите, да предизвика чувство на празничност. Голем дел од овие песни, каде што зурлата има примарна улога во произнесувањето на припевот и на мането, се изведени на фестивалите за новосоздадени песни компонирани во духот на народните песни, а зурлата станува препознатлива за голем дел популарни песни. Во Тетово, во октомври, се одржува и фестивал на зурли и зурлациска музика на која учествуваат зурлациски групи од сите делови на РС Македонија.

Зурлациските групи се присутни и во електронските медиуми, како што се: радиото, телевизијата и интернетот. Боривоје Џимревски вели дека радиото како медиум не само што ги афирмирало народните инструменти, туку тоа влијаело и врз формирањето на креативноселективниот критериум врз многубројните слушатели. Угледот, а со тоа и популарноста на народните музичари на Ансамблот „Танец“ и на естрадата, особено во Радио Скопје, се темелел врз нивните извонредни интерпретации, во кои грижливо се негувал македонскиот музички идиом (Џимревски 2006: 363). Во 21 век зурлациската музика е сè поприсутна и на интернет платформата Јутјуб, каде што е овозможено да се прикачат бројни студиски снимки, а се присутни и постари снимки, каде што може да се слушне старата зурлациска музика. Зурлациската

музика е присутна и на социјалните мрежи Фејсбук и Инстаграм. Овие медиуми, со својата брзина на пренесување информации, придонесуваат, звукот на зурлата во секој момент, да биде достапен во секој дел од светот, што овозможува одредена преродба на овие инструменти, за кои имаше тренд на значително намалување на нивната употреба и на побарување во ова современо време. На споменатите медиуми, зурлата може да се слушне проследена уште со една зурла и со еден или два тапани, во нивната изворна форма или пак да свири придружена од оркестри составени од фабрички акустични (хармоника, гитара, кларинет, труба и др.) или од електрични инструменти (синтисајзер, електрична гитара, електрична бас-гитара и др.), каде што свири цели мелодии или само делови од песна или од оро.

Во современите контексти на употреба на зурлациската музика ќе ги споменеме и објавените носачи на звук, како што се: плочи, касети и компактни дискови (ЦД) со зурлациска музика, кои исто така ја прават оваа музика достапна во секој момент. Овие форми на достапност на зурлациската музика заедно со бројните објавени видеа на интернет овозможуваат зурлациската музика да се слушне надвор од природната средина, а можноста за повеќекратно слушање и консумирање на отсвирените мелодии на оние што ја изучуваат оваа музика, им го олеснува процесот на учење.

Заклучок

Произнесенiot материјал во трудот содржи информации за функцијата и за употребата на зурлата, на тапанот и на зурлациската музика во животот на луѓето во РС Македонија во различни контексти. Сумираните резултати од претходните истражувања, поткрепени со нашите теренски истражувања спроведени во периодот од 2010 до 2022 год. на целата територија на РС Македонија, ни ја рефлектираат состојбата на оваа традиција некогаш и денес. Споредувајќи ги претходните истражувања со нашите истражувања можеме да кажеме дека зурлата и тапанот учествуваат во истите традиционални контексти како и во минатото, што укажува на тоа дека овие инструменти се врежани во генот на населението кај кое, инструменталната придружба на бројни настани, била од страна на зурли и на тапани. Современите контексти ги гледаме преку призмата на напуштање на традиционалните контексти, што подразбира напуштање на природната средина и пренесување на зурлациската музика на: сцена, телевизија, радио, касети и компактни дискови (ЦД). Фактот дека нештата се менуваат е резултат на повеќе фактори, а најмногу на напуштањето на практикување на голем дел од споменатите контексти, каде што можеле да се чујат зурлите и тапаните. Оние контексти, коишто се задржале, најчесто се во една редуцирана форма и музички се проследени од оркестри, составени од фабрички инструменти, а функцијата на зурлите,

на тапаните и на зурлациската музика, кои интензивно се употребувале некогаш, е, на момент, во современиот звук да внесат звучна асоцијација од минатото.

Во секој случај, живата зурлациска инструментална традиција е таа што, спонтано, преку наброените форми, е достапна и онаму каде што вообичаено не била практикувана или барана, што е значаен момент за нејзиното опстанување во иднина.

ЛИТЕРАТУРА

Кирилични изданија

Ангелов, Г. 2016. „Зурла – музички инструмент на еден етнос во Р. Македонија и Р. Бугарија“. *Музика*, 22. Скопје: Сојуз на композитори на Македонија, 67–69.

Арбатски, Ј. 1999. „Свириењето на тапан во Македонија од Јуриј Арбатски“. *Музика*, год. 3, бр. 5. Скопје: Сојуз на композитори на Македонија, 5–31.

Димовски, М. 1974. *Орскајта традиција во село Ињево (Радовишко)*. Книга 4. Скопје: Институт за фолклор.

Димовски, М. 1974а. „Русалиските обичајни игри во селото Секирник (Струмичко) и нивните карактеристики“. *Македонски фолклор*, год. 7, бр. 13. Скопје: Институт за фолклор, 165–182.

Домазетовски, П. 1986. „Побратимството и посестримството во обичаите и песните на Струшки Дримкол“. *Македонски фолклор*, год. 19, бр. 38. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 137–146.

Земон, Р. 2005. *Балкански Етнoгpафски асиeкти*. Софија: Бугарска академија на науките – Етнографски институт со музеј [докторска дисертација].

Јанковиќ, С. Љ. и Д. 1948. *Народне иџре*. Књига IV. Београд.

Јанковиќ, С. Љ. 1939. Русалије. *Гласник етнoгpафског музеја у Београду*, бр. XIV. 20–30.

Кауфман, Н. 1970. *Българска народна музика*. Софија: Наука и искуство.

Кличкова, В. 1960. „Божикни обичаи во Скопска котлина“. *Гласник на етнoлошкиот музеј*, бр. 1. Скопје, 193–262.

Кличкова, В. и Георгиева, М. 1965. „Свадбените обичаи од селото Галичник – Дебарско“. *Гласник на Етнoлошкиот музеј*, бр. 2. Скопје, 95–187.

Кличкова, В. 1969. „Русалиски обичаи во Гевгелиско“. *Македонски фолклор*, год. II, бр. 3–4. Скопје: Институт за фолклор, 377–385.

Козаров, К. 2011. *Русалии*. Скопје: Македонска реч.

Линин, А. 1986. *Народније музички инструменти во Македонија*. Скопје: Македонска книга.

Линин, А. 1999. „Зурлите во Македонија“. *Музиката на почвата на Македонија*. Скопје: МАНУ, 301–304.

Маркл, Ј. 1968. „Лудвиг Куба у Македонији“. *Работи на XIII Конгрес на сојузој на фолклористиите на Југославија во Дојран, 1966 год.* Скопје, 119–123.

Мамудоски, Е. 1996. „Египќаните/Еѓупци во Кичево и Кичевијата“. *Зборник на трудови за етногенезата на Еѓипќаниите во Македонија*. Скопје: Логос-Т, 237–259.

Павловиќ, М. Ј. 1928. *Малешеве и Малешевци*. Београд.

Поповски, А. 1972. „Свадбените обичаи и песни на Македонските муслимани во Река“. *Македонски фолклор*, год. V, бр. 9–10. Скопје: Институт за фолклор, 95–110.

Смаќоски, С. 1986. „Кумството во Дебарски Дримкол“. *Македонски фолклор*, год. XIX, бр. 38. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 165–169.

Тројановиќ, С. 1935. *Психофизичко изразување српској народа поглавјето без речи. Живој и обичаји народни*, книга 22. Београд: Српска краљевска академија, Српски етнографски зборник.

Фирфов, Ж. 1947. „Нашите народни свирци и нивните инструменти“. *Нова Македонија*, год. 4, бр. 791. Скопје, 6.

Цимревски, Б. 1996. *Гајдаи во Македонија, Инструментно-инструменталистичко-музика*. Книга 5. *Македонско народно творештво – Орска и инструментална народна традиција*. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“ – Скопје.

Цимревски, Б. 2000. „Сличности и разлики меѓу питијскиот номос и пеливанството во Македонија – некои етномузиколошки и етнологски аспекти“. *Македонски фолклор*, год. XXVIII, бр. 55. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 39–55.

Цимревски, Б. 2001. „Канење на умрените во Галичката свадба како музичка реминисценција од култот на мртвите“. *Македонски фолклор*, год. XXIX, бр. 56–57. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 529–538.

Цимревски, Б. 2006. „Статусот на народниот музичар-инструменталист во минатото и денес“. *Македонски фолклор*, год. XXXII, бр. 63. Скопје: Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 358–365.

Торђевиќ, Р. В. 1926. „Скопске гајдарције и нивови музички инструменти“. *Гласник Скопској научној друштва*, књ. 1, св. 1–2. Скопје, 383–396.

Торђевиќ, Р. Т. 1910. *Циѓани и музика у Југославији*. Сарајево.

Латинични изданија

Angelov, G. 2016. „The function of the zurla players in the pelivan wrestling, in some parts of the Republic of Macedonia“. *Music and dance in*

Горанчо Ангелов – Зурла и ѿајан – звучна асоцијација од минајото...

Southwestern Europe: New scopes of research and action. Belgrade: Faculty of Music, 99–106.

Dimov, V. 2007. „Zurna music and music industry”. Brcko: *Research of Dance and Music on the Balkans*. Golemovic, D. (ed.). Bastinar, 151–163.

Gojković, A. 1989. *Narodni muzički instrumenti*. Beograd: Vuk Karadžić.

Gojković, A. 1994. *Muzički instrumenti – Mitovi i legende, simbolika i funkcija*. Beograd.

Hoerbuerger, F. 1976. „Die zournas-Musik in Griechenland. Verbreitung und Erhaltungszustand“. Band 4. Reinhard, K. (ed.). Beiträge zur Ethnomusikologie, Hamburg: Verlag der Musikalienhandlung Karl Dieter Wagner, 28–48.

Hoerbuerger, F. 1986. *Volksmusikforschung: Aufsätze und Vorträge 1953 – 1984 über Volkstanz und instrumentale Volksmusik*. Laaber: Zum 70. Geburtstag des Verfassers am 9. Dez. 1986 herausgegeben von Hans Eichiner und Thomas Emmerig.

Rice, T. 1982. „The Surla and Tapan Tradition in Yugoslav Macedonia“. *Galpin society Journal*, 35, 122–137.

Širola, B. 1932. *Sopile i zurle*. *Narodna starina*. Knjiga XII, sv. 30. Zagreb.

Сайтографија

Koenig, M. & S. T. Seeman. 2015. *Music of Macedonia – Playing 'Til Your Soul Comes out*. Music, videos, and notes available at www.folkways.si.edu SFW CD 50415. Smithsonian Folkways Recording, Washington.

ZURLA AND DRUM – A SOUND ASSOCIATION FROM THE PAST IN TRADITIONAL AND MODERN CONTEXTS

Gorančo Angelov
Music Academy at the “Goce Delčev” University in Štip

Summary

Analyzing globalization in general and its various influences in every sphere of human life, it should be noted that music has been impacted as well. With the fact that, for the most part, the musical tradition has already left its natural environment a long time ago, it should be explored in its modern contexts, that is, new setting and momentum of human life. In this text, our research was focused on the *zurla*-style music, which undoubtedly occupies a significant place in different contexts in the 21st century. The simultaneous playing of two *zurlas* and one or two drums is a symbol of *zurla*-style music, which has retained its characteristic timbre for centuries. Nowadays, a departure from this traditional way of using the *zurla* and the drum is noticeable and they are used in orchestras with modern instruments and can be heard in numerous recordings of different media but in their non-traditional form. In this

Македонски фолклор бр. 84, стр. 215–236

paper we have seen the role of the instruments *zurla* and drum in the contemporary contexts.